

تحلیل کتاب فارسی پایه هفتم در مقایسه با کتاب هنر از نظر قابلیت‌ها و مهارت‌های ارتباطی

زهرا تازیکی^۱، محمود فیروزی مقدم^۲ , عباس خیرآبادی، حسین مومنی مهموئی

^۱ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد تربت حیدریه، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت حیدریه، ایران. nilofartaziki@gmail.com

^۲ (نویسنده مسئول) گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تربت حیدریه، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت حیدریه، ایران. firouzimoghaddam@gmail.com

^۳ عضو مدعو گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تربت حیدریه، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت حیدریه، ایران. Abbaskheyrabody8@gmail.com

^۴ دانشیار گروه علوم تربیتی، واحد تربت حیدریه، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت حیدریه، ایران. momenimahmouei@yahoo.com

چکیده

در میان مراتب تحصیلی، مقطع متوسطه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، چراکه در این برهه از زمان دانش‌آموزان افزون بر ورود به مقطع جدید، از لحاظ رشد عاطفی، اخلاقی و اجتماعی نیز در مرحله‌ی جدیدی قرار می‌گیرند. در میان دروس مقطع متوسطه، درس ادبیات فارسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چراکه ادبیات، طیف تمام یادگیری‌های ماست و از طریق آن اندیشه‌ها پرورش می‌یابد و افراد می‌توانند درک درستی از مسائل اجتماعی داشته باشند. از این رو تدوین برنامه‌ی درسی کتاب‌های فارسی در چارچوب اهدافی که مخاطب را به سوی آن‌ها سوق می‌دهد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این میان، کتاب فرهنگ و هنر مقطع پایه‌ی هفتم نیز از منابع اطلاعاتی مفید در این دوره‌ی تحصیلی است. در برنامه‌های درسی کتب گوناگون مواردی وجود دارد که به اذعان برخی از صاحب‌نظران در حوزه برنامه‌ی درسی ممکن است با نیازها و تحولات اجتماعی، فرهنگی و ... جامعه هم‌خوانی نداشته و منسوخ شده است که به آن برنامه‌ی درسی زائد می‌گویند. نظر به اهمیت این دو گونه از انواع برنامه‌ی درسی و نیز جایگاه ویژه‌ی ادبیات فارسی در مقطع متوسطه، در پژوهش حاضر که به شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی صورت گرفته است، به تحلیل کتاب فارسی پایه‌ی هفتم بر اساس مبانی برنامه‌ی درسی پوچ و زائد پرداختیم. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بیش‌تر مباحث درسی این کتاب در زمره‌ی برنامه‌ی درسی پوچ و زائد قرار می‌گیرند و فاقد جذابیت‌های ادبی برای معلمان و دانش‌آموزان هستند. از سوی دیگر کتاب هنر پایه‌ی هفتم با توجه به مقتضیات بصری و محتوا، نسبت به کتاب فارسی قابلیت بیشتری از نظر مهارت‌هایی ارتباطی دارد.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی محتوای کتاب فارسی پایه هفتم از نظر قابلیت‌های ارتباطی و جذابیت.

۲. مقایسه کتاب فارسی و هنر پایه هفتم از نظر مهارت‌های ارتباطی.

سؤالات پژوهش:

۱. محتوای کتاب فارسی پایه هفتم از نظر جذابیت و قابلیت‌های ارتباطی چگونه است؟

۲. کتاب فارسی و هنر پایه هفتم از نظر مهارت‌های ارتباطی چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی دارند؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۴۷

دوره ۱۹

صفحه ۷۰ الی ۹۰

تاریخ ارسال مقاله: ۱۳۹۹/۰۲/۲۵

تاریخ داوری: ۱۳۹۹/۰۵/۱۱

تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۱۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۰۱

کلمات کلیدی

کتاب فارسی،
پایه هفتم،
مهارت‌های ارتباطی،
کتاب هنر.

ارجاع به این مقاله

تازیکی، زهرا، فیروزی مقدم، محمود، خیر آبادی، عباس، مؤمنی مهموئی، حسین. (۱۴۰۱). تحلیل کتاب فارسی پایه هفتم در مقایسه با کتاب هنر از نظر قابلیت‌ها و مهارت‌های ارتباطی. مطالعات هنر اسلامی، ۱۹(۴۷)، ۷۰-۹۰.

[dori.net/dor/20.1001.1
1735708,1401,19,47,70](https://doi.org/10.22034/IAS.1735708,1401,19,47,70)

[dx.doi.org/10.22034/IAS
.2020.254118.1398](https://dx.doi.org/10.22034/IAS.2020.254118.1398)

مقدمه

دانش علوم انسانی وارد حوزه‌های جدیدی شده و امروزه مطالعات بین رشته‌ای ما در حوزه علوم انسانی گسترش یافته است؛ بنابراین این رساله در صدد آن است تا با نگاهی جدید به بررسی رابطه بین آسیب‌شناسی ادبیات (نقد ادبی از منظر آسیب‌شناسانه) و بحث آموزش ادبیات و برنامه درسی به عنوان یک حوزه مطالعاتی در علوم تربیتی بپردازد. در همین راستا، چندی است که کارشناسان تعلیم و تربیتی در ایران به معضلات نظام آموزش و پرورش حساسیت نشان داده و به رفع این مشکلات به طور علمی اصرار می‌ورزند. از جمله دغدغه‌ها نظام آموزشی کشور، بحث پیرامون آموزش زبان و ادبیات فارسی و آسیب‌شناسی آن به‌ویژه در مقطع متوسطه است. پیرامون مفهوم آموزش باید گفت که آموزش عبارت است از انتقال مفاهیم، گزاره‌ها یا مهارتی از مهارت‌های مرتبط با موضوعی معین به دریافت‌کننده آن، که به طور معمول فاقد آن است. این انتقال ممکن است به شیوه‌های گوناگونی از جمله دیداری، شنیداری، حرکتی یا ترکیبی صورت پذیرد (نعیمی، ۲۰۰۴م). به‌کارگیری اصطلاح حرکتی در این تعریف ناظر به آموزش‌های مهارتی همچون حرفه‌هاست، و دیگر شیوه‌ها اغلب برای مفاهیم و دانش‌های نظری به کار می‌رود. هرچند در خصوص زبان بعد مهارتی غلبه دارد، اما بخش‌های دانشی آن اغلب به عنوان دانش نظری آموزش داده می‌شود. در آموزش، نسبتی میان چهار عنصر یا رکن برقرار می‌شود که عبارت‌اند از آموزش‌دهنده، آموزش‌گیرنده، محتوای آموزش و روش آموزشی که البته رکن چهارم برخلاف ارکان سه‌گانه دیگر واقعیت مستقل عینی نداشته، بلکه تابعی از چگونگی نسبت میان آن سه است (فکری، ۱۳۹۲)

درس زبان و ادبیات فارسی، به‌عنوان درس اصلی، همواره در تغییرات نظام آموزش (قدیم و جدید) با وجود اهمیت غیر قابل توجه آن مورد بی‌مهری بسیاری قرار گرفته است. آموزش زبان و ادبیات فارسی از جنبه‌های گوناگون ضروری و مهم است؛ چراکه ادبیات فارسی طیف تمام یادگیری‌های ماست. به واسطه ادبیات است که اندیشه‌ها پرورش می‌یابد و می‌توان از ثمره اندیشه و کردار دیگران بهره‌مند شد. از طریق ادبیات است که می‌توان مسائل اجتماعی را درست درک و تحلیل کرد و به ادراک زیبایی و پرورش ذوق و استدلال منطقی فرد پرداخت. از طریق آموزش زبان و ادبیات است که می‌توان افراد را با فرهنگ حال و گذشته آشنا کرد.

آنچه مورد توافق همگان است، این است که برای همه دانش‌آموزان مهم است که ادبیات بخوانند (فلسکی^۱، ۲۰۰۸). بسیاری از محققان معتقدند که ادبیات دارای کارکردهای آموزشی زیادی می‌باشد که مهم‌ترین آن‌ها توسعه دانش‌های ادبی دانش‌آموزان (پیپر^۲، ۲۰۰۶)، افزایش مهارت‌های خواندن و نوشتن (پیک^۳، ۲۰۰۶، وان ایزگم^۴، ۲۰۰۹)، و افزایش آگاهی‌های اجتماعی و فرهنگی (مومو^۵، ۲۰۰۵، پیپر و همکاران^۶، ۲۰۰۷) می‌باشد که بایستی برنامه‌های درسی مدارس آن‌ها را پوشش دهند. ادبیات فارسی به‌ویژه در مقطع متوسطه از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. این دوره پایه‌ای است برای حرکت‌های علمی آینده. همچنین در مدارس متوسطه به دلیل اهمیت خاصی که هم‌اکنون از لحاظ مقطعی و هم از لحاظ حساسیت مراحل رشد عاطفی، اخلاقی و اجتماعی دانش‌آموزان دارد، برنامه درسی کتب فارسی از جایگاه ویژه‌ای در رشد و توسعه مهارت‌ها و قابلیت‌های آنان برخوردار است (اسلاجر، ۲۰۱۰). این اهمیت تا بدان جاست که

^۱ Felski^۲ Pieper^۳ Pike^۴ Van Iseghem^۵ Moumou^۶ Pieper et al

امروزه محققان به آسیب‌شناسی آموزش این منبع درسی پرداخته‌اند. به باور آنان آسیب‌های وارد بر آموزش درس زبان و ادبیات فارسی را می‌توان به سه دسته‌ی تقسیم‌بندی کرد: ۱. آسیب‌های مرتبط با نظام آموزشی؛ ۲. آسیب‌های مرتبط با معلمان؛ ۳. آسیب‌های مرتبط با دانش‌آموزان و اولیای آن‌ها.

در بحث آسیب‌شناسی آموزش ادبیات مرتبط با نظام آموزشی می‌توان به مواردی از این دست اشاره کرد: ۱. به فراموشی سپردن اهداف آموزش ادبیات فارسی؛ ۲. تقلید صرف از نظام‌های آموزشی جهان؛ ۳. استاندارد نبودن کلاس‌های درسی.

در آسیب‌های مرتبط با معلمان، مواردی چون ۱. گزینش معلمان؛ ۲. موانع ادامه تحصیل معلمان؛ ۳. شرایط سنی معلمان؛ ۴. نگرش معلمان به تحول؛ ۵. ضعف معلمان ابتدایی در تدریس ادبیات فارسی؛ ۶. آشنا نبودن معلمان با تارهای نشر ادبی قابل تبیین و بررسی هستند.

آسیب‌های مرتبط با دانش‌آموزان و اولیا را نیز می‌توان در این موارد دسته‌بندی کرد: ۱. بی‌علاقگی دانش‌آموزان به درس ادبیات فارسی، ۲. نظام نادرست ارزشیابی، ۳. کاربردی ندانستن درس ادبیات فارسی، ۴. درآمدزا نبودن رشته ادبیات فارسی، ۵. اهمیت ندادن اولیا به درس ادبیات فارسی (فاضلی و آقام علی اردبیلی، ۱۳۹۳). در مقطع هفتم علاوه بر درس ادبیات فارسی، در فرهنگ و هنر نیز از دروس مهم و قابل توجه است که بررسی آن از نظر مهارت‌های ارتباطی و مقایسه آن با درس فارسی می‌توان نکاتی را پیرامون، تقویت جذابیت و تأثیر کتاب‌ها آشکار سازد.

مهم‌ترین پژوهش‌های صورت گرفته پیرامون برنامه درسی پوچ و زائد و نتایج حاصل از آن‌ها بدین شرح می‌باشد:

۱. حسینی لرگانی و فتحی و اجارگاه (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی «مفهوم‌سازی برنامه درسی زائد در نظام آموزش عالی ایران» پرداخته و دریافتند مهم‌ترین عوامل علی، مداخله گر، زمینه ای، راهبردها و پیامد به ترتیب عبارت است از: انگیزه کم در بین استادان و دانشجویان، حضور طراحان و برنامه ریزان در تدوین برنامه درسی با رویکرد سلیقه‌ای، سیاست‌های تمرکزگرایانه و عرضه محور، دانش محور نبودن اقتصاد کشور، مسئله محور نبودن برنامه‌های درسی و اختصاص بودجه ناکافی، افزایش نرخ بیکاری به‌ویژه در بین دانش‌آموختگان، نیروی انسانی ناکارآمد، فرار مغزها و کاهش بی‌اعتمادی به آموزش عالی از جمله یافته‌های این مطالعه بود.

۲. رضایی و بمانی (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی «برنامه درسی پوچ: مغفول یا بی‌اثر؟» پرداختند. به باور آنان در این جستجو ۷۰ مقاله و ۱۵ کتاب به دست آمد که به‌نحوی با برنامه درسی پوچ در ارتباط بودند. پس از مطالعه آن‌ها، ۱۸ مقاله و کتاب که به هدف مطالعه نزدیک‌تر بود مورد استفاده قرار گرفت. دو دیدگاه متخصصان برنامه‌ریزی درسی و متخصصان آموزش پزشکی در مورد برنامه درسی پوچ شناسایی شد. براساس نظرات متخصصان برنامه‌ریزی درسی، برنامه درسی پوچ آن چیزی است که مورد غفلت واقع شده است ولی براساس نظرات متخصصان آموزش پزشکی، برنامه درسی پوچ، برنامه درسی بی‌اثر است.

۳. صفری و قورچیان (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر برنامه درسی پوچ در محتوای آموزشی» بر آن هستند که برنامه درسی پوچ در سه سطح برنامه درسی پوچ مبتنی بر نظام حاکم بر جامعه، مدرسه و دانش‌آموز قابل تبیین و بررسی هستند.

۴. رحمان‌پور و نیلی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی برنامه درسی ادبیات در مقطع متوسطه ایران با شش کشور اروپایی» دریافتند که برنامه درسی ادبیات کشور ما به نسبت سایر کشورها از لحاظ محتوا و رویکردها از غنای بالایی برخوردار است. همچنین برنامه درسی ادبیات قابلیت‌های مطلوبی را در دانش‌آموزان پرورش می‌دهد که مهم‌ترین آن‌ها قدرت درک، تفسیر و دانش ادبی می‌باشد. مهارت ارتباطی و پردازش اطلاعات به‌عنوان یکی از

مهم‌ترین مهارت‌های مورد نیاز دنیای امروز، کمتر مورد توجه بود که بایستی مورد تأکید بیشتر قرار گیرد. نتایج دیگر پژوهش حاکی از چالش‌برانگیز بودن برنامه درسی ادبیات در مؤلفه‌های محتوا و روش آموزشی بود که بایستی این چالش به حداقل برسد.

۵. محمدی مولود و پیری (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «سطوح و ابعاد برنامه درسی در نظام تعلیم و تربیت با تأکید بر برنامه درسی پوچ» بر آن بودند تا با افزایش دامنه حوزه آگاهی‌ها در زمینه سطوح برنامه درسی، دامنه حوزه ناآگاهی‌ها را کاهش داده و توانایی خود را جهت به‌کارگیری جنبه‌های مثبت، و کنترل جنبه‌های منفی این برنامه‌های درسی افزایش دهند، بنابراین ابتدا به معرفی و تشریح برنامه‌های درسی آرمانی، رسمی، اجرایی، اجتماعی، فوق برنامه، پنهان، پوچ پرداخته سپس علل و دلایل پدیدآیی برنامه درسی پوچ و پنهان را ارائه نمودند.

۶. رنجبری (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای به «نقد، تحلیل و بررسی فارسی پایه هشتم دوره متوسطه اول به همراه ارائه پیشنهادات و راهکارها» پرداخته و به این نتیجه رسیده است که در مجموع این کتاب نگاهی نو به مضامین مختلف دارد و هم چنین جا دارد چند فصل دیگر هم چون: فصل ادبیات مقاومت، ادبیات معاصر در دو بخش بررسی شعر و نثر، و... به این کتاب افزوده شود.

طبیعی است که آسیب‌شناسی درست موارد یاد شده می‌تواند نقش به‌سزایی در کیفیت آموزش درس زبان و ادبیات فارسی به ویژه در مقطع متوسطه داشته باشد. در مقطع متوسطه، ما با نسلی تازه و بالنده مواجهیم که در ازدحام اطلاعات و تراکم رسانه‌ها به سر می‌برد. کتاب درسی چنین نسلی نمی‌تواند گونه‌ای باشد که در پایین‌ترین سطح از ارائه اندیشه و آگاهی باشد. مستندهای فراوانی وجود دارد که ادبیات را زیربنای یادگیری موفقیت‌آمیز می‌دانند. به‌زعم وایت (۲۰۰۸)، به نقل از ساویر و وان د. ون، (۲۰۰۹)، رشد قابلیت‌های ادبی یک فرایندی را از سطح خیلی محدود تا سطوح پیشرفته شامل می‌شود که طی آن عوامل شخصی و زمینه‌ای با یکدیگر تعامل پیدا می‌کنند. عوامل شخصی یا درونی به رشد اجتماعی، شناختی و عاطفی دانش‌آموزان اشاره دارد و عوامل خارجی و زمینه‌ای به معلمان و برنامه‌های درسی ادبیات مربوط می‌گردد. رویکرد و یا دیدگاه یک نظام به تعلیم و تربیت و به‌تبع آن برنامه درسی منعکس‌کننده جهان‌بینی آن نظام و افراد آن است. این جهان‌بینی نسبت به برنامه درسی کتب فارسی بیانگر موضع‌گیری اساسی درباره فرایند یاددهی-یادگیری، اهداف، محتوا، نقش یادگیرنده، نقش محیط آموزشی، نقش معلم و ... است. تعیین رویکردهای برنامه درسی کتب فارسی مقطع متوسطه از جمله مراحل حساس و ضروری برنامه‌ریزی درسی است که چارچوب نظری و مفهومی برنامه درسی را پی‌ریزی می‌کند (قاسم‌پور، ۱۳۸۳). لذا این مهم ما را بر آن داشت تا در پژوهش حاضر به تحلیل کتاب فارسی پایه هفتم براساس مبانی برنامه درسی پوچ و زائد بپردازیم.

۱. مبانی نظری پژوهش

باتوجه به اهمیت و جایگاه کتب فارسی در دوره متوسطه، همه کشورهای جهان در پی انتقال قابلیت‌ها و دانش‌های لازم در ابعاد گوناگون به دانش‌آموزان هستند. در ایران نیز به‌دنبال برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های فارسی دوره راهنمایی (در سال ۱۳۸۵) و بازنگری و اصلاح آن‌ها (در تابستان ۱۳۸۶)، شورای برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی زبان و ادبیات فارسی نظام جدید آموزش متوسطه تشکیل شد. حاصل کار این شورا تنظیم "برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره متوسطه" در نه بخش بود و انتظار می‌رود که فارغ‌التحصیلان برنامه یاد شده در کاربرد دستور، نگارش، انشاء و املا فارسی توانا باشند (قادری دوست و دانای طوسی، ۱۳۸۹). در نگاهی کلی باید گفت که برنامه درسی یا Curriculum از ریشه Race course، یکی از بخش‌های اصلی فرایند تدریس و یادگیری در آموزش و پرورش به‌شمار می‌رود (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۸). اصطلاح برنامه درسی به منظورهای گوناگونی به کار برده شده

است از جمله؛ به‌عنوان برنامه‌ای برای یک موضوع درسی خاص در یک پایه تحصیلی مشخص، در طول یک دوره تحصیلی، یا به‌عنوان برنامه موضوع‌های مختلف درسی در طول یک دوره تحصیلی (اکس^۱، ۱۹۷۴، به نقل از دهقانی، سیدعباس‌زاده، جعفری ثانی، ۱۳۸۸). برنامه درسی انواع گوناگونی دارد که برنامه درسی پوچ و برنامه درسی زائد از جمله آن‌هاست.

برنامه درسی وقتی پوچ^۲ خوانده می‌شود که نظام برنامه ریزی درسی برخی از مفاهیم و مسائل را عمداً ارائه یا تدریس نمی‌کند یا محتوای ارائه شده در کتاب درسی با سن عقلی شاگردان متناسب نیست، یا مطلبی را که شاگردان می‌خوانند، ولی نمی‌توانند در عمل به‌کار ببرند (مهرمحمدی، ۱۳۹۲؛ Ghourchian, 2012). از دیدگاه پونز برنامه درسی پوچ شامل موضوعاتی است که تدریس نشده است و شامل تمامی موضوعاتی است که مورد غفلت قرار گرفته است (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۷). پدیده برنامه درسی زائد^۳ برای نخستین بار از سوی فتحی و اجارگاه مطرح شد. به باور ایشان برنامه‌ی درسی زائد به برنامه‌ی درسی اطلاق می‌شود که به کهنگی، عدم نوسازی و بهسازی و نیز عدم ارتباط دروس و محتوای برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها با نیازها و تحولات اجتماعی اشاره داشته باشد (حسینی لرگانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲).

نگارندگان، برنامه درسی زائد را در واقع آن روی سکه برنامه درسی پوچ می‌دانند؛ یعنی آنچه که تدریس می‌شود و نباید تدریس بشود. بخشهایی از برنامه درسی آشکار و طراحی شده برای هر رشته که به دلایل مختلفی، ناکارآمد یا زائد باشد، در اصطلاح آن را برنامه درسی زائد می‌گویند. «برای انجام اصلاحات یا آنچه که برنامه درسی زائد به دنبال به تصویر کشیدن آن است، تغییر و کنار گذاشتن برنامه درسی ناکارآمد از طریق اصلاح و بازنگری برنامه‌های درسی موجود راهکاری مناسب اطلاق می‌گردد در حقیقت اهمیت پژوهش درخصوص مفهوم برنامه درسی زائد از آنجایی آغاز می‌شود که آموخته‌های یادگیرنده (فراگیر) پس از گذراندن یک دوره تحصیلی آموزشی، منطبق با نیازهای جامعه و بازار کار نیست. یعنی به نوعی بخش زیادی از آنچه را که دانشجویان در فرآیند تحصیل فراگرفته‌اند یا آموخته‌اند، زاید یا دور ریختنی می‌باشد» (حسینی لرگانی و فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۷: ۳).

۲. تحلیل محتوای درسی کتاب فارسی پایه هفتم

کتاب فارسی پایه هفتم دارای یک مقدمه است و مشتمل بر شش فصل است. هر فصل دربرگیرنده چند درس می‌باشد. اینک در ذیل پس از معرفی هر درس و بیان اهداف کلی و جزئی آن، دروس این کتاب از حیث مبانی درسی پوچ و زائد بررسی خواهند شد.

۲.۱. مقدمه: ستایش (یاد تو)

اهداف کلی

خوانش صحیح متون نظم و نثر

درک مفاهیم درس

شناخت دانش‌آموزان با دو شاعر و نویسنده بزرگ ادبیات فارسی

اهداف جزئی

دانش‌آموز بتواند شعر را شیوا و رسا بخواند

^۱ Ochs

^۲ Null Curriculum

^۳ Scrap Curriculum

دانش‌آموز معنای واژگان جدید را بیان کند

آشنایی با آرایه‌های ادبی درس

ابتدا به معرفی نظامی و خواجه عبدالله انصاری که یکی از اهداف درس آشنایی دانش‌آموزان با این دو شاعر و نویسنده است می‌پردازیم و پس از معرفی شاعر و نویسنده شعر و متن انتخابی آن‌ها بررسی می‌گردد:

۱. نظامی گنجوی

جمال‌الدین ابو محمد الیاس بن یوسف بن زکی بن مؤید، متخلص به نظامی و نامور حکیم نظامی‌زاده ۵۳۵ هـ ق در گنجه درگذشته ۶۰۷-۶۱۲ هـ ق. وی شاعر و داستان‌سرای ایرانی و پارسی‌گوی سده ششم هجری است. از او به‌عنوان پیشوای داستان‌سرایی در ادب پارسی یاد شده است.

شعر یاد تو از نظامی گنجوی

این شعر با مطلع:

ای نام تو بهترین سرآغاز بی نام تو نامه کی کنم باز؟

تحمیدیه‌ای است که در قالب مثنوی سروده شده است.

۲. خواجه عبدالله انصاری

ابواسماعیل عبدالله بن ابی‌منصور محمد زاده ۲ شعبان ۳۹۶ هـ ق در شهر هرات درگذشته ۲۲ ذی‌الحجه ۴۸۱ هـ ق در هرات معروف به «پیر هرات» و «پیر انصار» و «خواجه عبدالله انصاری» و «انصاری هروی»، دانشمند و عارف صوفی مسلک خراسان قدیم. وی نویسنده‌ی قرن پنجم هجری قمری است و آثار او در حوزه ادبیات عرفانی قرار می‌گیرد. متن ستایش از خواجه عبدالله انصاری. این نثر مسجع با سرآغاز «الهی، دلی ده که در کار تو جان بازیم...»، برگرفته از الهی‌نامه خواجه عبدالله انصاری است.

در قسمت مقدمه کتاب که از نظر گذشت، شعر انتخابی از نظامی در حوزه ادبیات غنایی بوده و در سبک عراقی سروده شده است. متن انتخابی از الهی‌نامه در حوزه ادبیات عرفانی و در سبک عراقی نگارش یافته است. سیر توالی نوع ادبی و خالقان این آثار می‌تواند این مبحث درسی را در زمره برنامه درسی زائد قرار دهد؛ چراکه خواجه عبدالله انصاری از حیث زمان ولادت پیش از نظامی قرار می‌گیرد و نوع ادبی اثر او نیز از این حیث قبل از نوع ادبی نظامی است.

۲.۲. فصل اول: زیبایی آفرینش

این فصل از کتاب مشتمل بر دو درس است. درس اول: زنگ آفرینش و درس دوم: چشمه معرفت.

درس اول: زنگ آفرینش

اهداف کلی:

- درک زیبایی‌های آفرینش و اهمیت به آن
- آشنایی با شاعران معاصر

اهداف جزئی:

- دیدگاه دانش‌آموزان و دورنمایی از آرزوهای آن‌ها
- آشنایی با آرایه تشخیص یا شخصیت بخشی

آشنایی با قیصر امین‌پور

قیصر امین‌پورزاده ۲ اردیبهشت ۱۳۳۸ - درگذشته ۸ آبان ۱۳۸۶ نویسنده، مدرس دانشگاه و شاعر معاصر ایرانی بود. او یکی از تأثیرگذارترین شاعران مرد در دوره انقلاب اسلامی است.

شعر زنگ آفرینش

این شعر با مضمون آفرینش، در قالب چهارپاره سروده شده است. در این درس از آرایه تشخیصی یا شخصیت بخشی استفاده شده است.

دانش‌های زبانی ادبی درس

- یادآوری جمله و انواع آن
  - وجود جمله در شعر
  - توضیح شکل صحیح حروف و درست نویسی در املا پرهیز از نوشتن کلمات هم آوا به جای یکدیگر در املا
- در مقدمه کتاب متن و شعر انتخابی در حوزه ادبیات کلاسیک قرار می‌گرفت و به یک‌باره در درس نخست شعری از ادبیات معاصر انتخاب شده است. لذا می‌توان این درس را در زمره برنامه درسی زائد قرار داد. همچنین تکرار مبحث جمله در این درس با توجه به آنکه سال گذشته برای دانش‌آموزان پایه ششم طرح شده است در زمره برنامه درسی بوج جای می‌گیرد.

حکایت اندرز پدر از گلستان سعدی

گلستان سعدی اثر قرن هفتم هجری در حوزه ادبیات تعلیمی است. هدف از این مبحث درسی آشنایی دانش‌آموزان با نثر تعلیمی شاعران و نویسندگان بزرگ فارسی و نیز آشنایی دانش‌آموزان با آرایه ادبی کنایه است. متن حکایت انتخاب شده از گلستان که به یک‌باره پس از شعر معاصر امین‌پور قرار گرفته در حوزه برنامه درسی زائد قرار می‌گیرد؛ چراکه توالی زمانی و سبکی رعایت نشده است.

۲.۳. درس دوم: چشمه معرفت

هدف کلی: آشنایی دانش‌آموزان با قدرت و عظمت خلقت

هدف جزئی: دانش‌آموز خوانش صحیح متن درس را انجام دهد.

معرفی علی شریعتی

علی شریعتی مَزینانی، مشهور به دکتر علی شریعتی زاده‌ی ۲ آذر ۱۳۱۲ در روستای کاهک، سبزوار - درگذشته ۲۹ خرداد ۱۳۵۶ در ساوت‌همپتون، انگلیس) نویسنده و جامعه‌شناس، پژوهشگر دینی اهل ایران، از مبارزان و فعالان مذهبی و سیاسی و از نظریه‌پردازان انقلاب اسلامی ایران بود.

متن چشمه معرفت

این متن تعلیمی با اندکی تلخیص از کتاب کویر دکتر شریعتی گرفته شده است. متن یاد شده از حیث تعلیمی بودن با حکایت انتخابی از گلستان در پیوند است اما از حیث زمانی و زبانی تطابق ندارد. لذا در زمره برنامه درسی زائد جای می‌گیرد.

دانش‌های زبانی درس

- بحث درباره انواع جمله
- بررسی خصوصیات واژه‌های هم خانواده

فصل دوم شکفتن

این فصل دربرگیرنده دو درس است: درس سوم: نسل آینده‌ساز و درس چهارم: با بهاری که می‌رسد از راه.

۲.۴. درس سوم: نسل آینده‌ساز

هدف کلی: آشنایی نوجوانان و جوانان با بیانات رهبر معظم انقلاب

هدف جزئی: روان خوانی درس

دانش‌های زبانی درس

در این درس می‌خوانیم که مهم‌ترین بخش هر جمله فعل است، جمله بدون فعل ناقص است و معنی کامل ندارد. هرگاه بخواهیم مقصود خود را بیان کنیم از زبان استفاده می‌شود. و هر زمان مقصود خود را زیباتر بیان کنیم از ادبیات استفاده کردیم.

۲.۵. درس چهارم: با بهاری که می‌رسد از راه

هدف کلی: آشنایی با شاعر معاصر محمدجواد محبت

هدف جزئی: شعر خوانی توسط دانش‌آموزان

آرایه ادبی بارز درس با بهاری که می‌رسد از راه، آرایه تشبیه است.

درس سوم و چهارم از حیث ادبی سنخیتی با یکدیگر ندارند و جزء برنامه درسی زائد قرار می‌گیرند.

متن زیبایی شکفتن

هدف کلی: توجه به دوره ی نوجوانی و عبور از آن و رسیدن به بزرگسالی

هدف جزئی: خوانش درس توسط دانش‌آموزان، معنی واژگان جدید

دانش زبانی درس

- در بعضی از جمله‌ها کاری و عملی صورت می‌گیرد.

- در بعضی از جمله‌ها حالتی نسبت داده می‌شود.
  - نهاد معمولاً در ابتدای جمله می‌آید و کار یا حالتی به آن نسبت داده می‌شود و با علامت (،) از قسمت گزاره جدا می‌شود.
- ۲.۶. فصل سوم: سبک زندگی

این درس مشتمل بر سه درس است. درس ششم: قلب کوچکم را به چه کسی بدهم، درس هفتم: علم زندگانی، درس هشتم: زندگی همین لحظه‌هاست.

۲.۷. درس ششم: قلب کوچکم را به چه کسی بدهم

هدف کلی: آشنایی با نویسنده معاصر نادر ابراهیمی

هدف جزئی: خوانش صحیح، آرایه تکرار و تضاد

معرفی نادر ابراهیمی

نادر ابراهیمی زاده ۱۴ فروردین ۱۳۱۵ در تهران - درگذشته در تاریخ ۱۶ خرداد ۱۳۸۷، تهران، داستان‌نویس معاصر ایرانی بود. او علاوه بر نوشتن رمان و داستان کوتاه در زمینه‌های فیلم‌سازی، ترانه‌سرایی، ترجمه، و روزنامه‌نگاری نیز فعالیت کرده است.

دانش‌های زبانی ادبی درس

دانش زبانی: آموزش مفعول

دانش ادبی: آشنایی با آرایه تکرار

۲.۸. درس هفتم: علم زندگانی

اهداف کلی:

- آشنایی با شاعر معاصر پروین اعتصامی

- بیان پیام اصلی درس

اهداف جزئی:

- خوانش صحیح توسط گروه‌های دانش‌آموزی

- آشنایی با قالب شعری مثنوی

معرفی پروین اعتصامی

رخشنده اعتصامی معروف به پروین اعتصامی زاده ۲۵ اسفند ۱۲۸۵ در تبریز - درگذشته ۱۵ فروردین ۱۳۲۰ در تهران، شاعر ایرانی است که به‌عنوان «مشهورترین شاعر زن ایران» از او یاد شده است. تنها اثر چاپ و منتشر شده از پروین، دیوان اشعار اوست، که دارای ۶۰۶ شعر شامل اشعاری در قالب‌های مثنوی، قطعه و قصیده می‌شود. پروین بیشتر به دلیل به کار بردن سبک شعری مناظره در شعرهایش، معروف است.

دانش‌های زبانی ادبی درس

دانش زبانی: آموزش متمم

دانش ادبی: شعر وقتی به نثر تبدیل می‌شود ارکان جمله جابه‌جا می‌شوند فعل در پایان جمله و نهاد در ابتدا می‌آید که این جابه‌جایی ارکان جمله، شعر و نثر را دل‌انگیزتر و زیباتر می‌کند. همه اجزای جمله را نمی‌توان به دلخواه جابه‌جا کرد زیرا باید ارکان دستوری رعایت شود. کلمات مخفف گاه به همان صورتی که گفته و شنیده می‌شود باید نوشته شود. آرایه ادبی بارز این درس کنایه است. در بررسی درس ششم و هفتم بر اساس مبانی برنامه درسی پوچ و زائد باید گفت مؤلفان در این دو درس توالی زمانی ابراهیمی به‌عنوان نویسنده و اعتصامی به‌عنوان شاعر را رعایت نکرده‌اند. این دو از حیث سبک ادبی نیز با یکدیگر تناسبی ندارند و از این حیث درس‌های یاد شده در حوزه برنامه درسی زائد قرا می‌گیرند.

حکایت

حکایت دعای مادر از کتاب بستان‌العارفین تألیف محیی‌الدین یحیی گرفته شده و کهن‌ترین کتاب درباره صوفیگری است. بایزید بسطامی یکی از عارفان قرن سوم می‌باشد. متن انتخابی حکایت نیز از حیث نوع، سبک و زبان ادبی با شعر اعتصامی در پیوند نیست و جزء برنامه درسی زائد قرار می‌گیرد.

۲.۹. درس هشتم: زندگی همین لحظه‌هاست

هدف کلی: آشنایی با نویسنده معاصر عباس اقبال آشتیانی

هدف جزئی: خوانش صحیح توسط گروه‌های تعیین شده

معرفی عباس اقبال آشتیانی

عباس اقبال آشتیانی زاده ۱۲۷۵ خورشیدی در تهران و درگذشته ۱۳۳۴ خورشیدی در رم ایتالیا، مورخ، ادیب و نویسنده معاصر ایرانی است. پیام درس: قدر لحظات زندگی را دانستن، شاد کردن دل خود و دیگران، مشکلات را گشودن، با هم خندیدن و نه به هم خندیدن.

دانش‌های زبانی درس

آموزش مسند به دانش‌آموزان.

متن انتخابی از حیث نوع، سبک و زبان ادبی با متن حکایت از بستان‌العارفین در پیوند نیست و جزء برنامه درسی زائد قرار می‌گیرد.

فصل چهارم: نام‌ها و یادها

این فصل مشتمل بر سه درس است: درس نهم: نصیحت امام (ره)، درس دهم: کلاس ادبیات، درس یازدهم: عهد و پیمان

۲.۱۰. درس نهم: نصیحت امام (ره)

هدف کلی: آشنایی دانش‌آموزان با دانشمند معاصر علامه جعفری و محمد ناصری

اهداف جزئی:

- خوانش صحیح
- توجه و عمل به نصیحت امام خمینی (ره)

دانش‌های زبانی درس

در این درس در مورد توضیح فعل گزاردن، گزاردن که هرکدام معنی جداگانه دارد و نباید اشتباه به‌کار برده شود مطالبی ارائه شده است.

۲.۱۱. درس دهم: کلاس ادبیات

اهداف کلی:

- آشنایی با شاعران معاصر نیما یوشیج و پروین اعتصامی
- آشنایی با دانشمندان بزرگ معاصر کشور دکتر حسابی و سعید کاظمی آشتیانی
- آشنایی با نویسندگان معاصر محمد حسن حسینی و مهناز بهمنی

اهداف جزئی:

- خوانش صحیح
- خواندن اشعار نیما و پروین
- توضیح شعر نو و قالب قصیده

دانش‌های زبانی ادبی درس

دانش زبانی: آموزش زمان فعل.

دانش ادبی: آموزش قافیه و جایگاه آن در قالب‌های شعری مختلف

درس‌های نهم و دهم از آن جهت که همگی در صدد معرفی برخی از شخصیت‌های برجسته کشور هستند با یکدیگر همسو می‌باشند، هرچند از حیث ادبی جذابیت چندانی برا دانش‌آموزان ندارند و می‌توانند در زمره برنامه درسی پوچ قرار بگیرند.

۲.۱۲. درس یازدهم: عهد و پیمان

اهداف کلی:

- آشنایی با شخصیت‌های سیاسی و مبارز زمان انقلاب مانند شهید رجایی، شهید چمران
- آشنایی با طنزنویس معاصر کیومرث صابری فومنی

اهداف جزئی:

- خوانش صحیح
  - الگوپذیری جوانان از شخصیت‌های درس
- دانش‌های زبانی درس

در این درس توضیح داده شده است که دومین ویژگی فعل شخص می باشد.

فصل پنجم: اسلام و انقلاب اسلامی

این درس مشتمل بر سه درس است: درس دوازدهم: خدمات متقابل اسلام و ایران، درس سیزدهم: اسوه‌ی نیکو، درس چهاردهم: امام خمینی (ره).

۲.۱۳. درس دوازدهم: خدمات متقابل اسلام و ایران

هدف کلی:

آشنایی با نثر دکتر شهید مرتضی مطهری

اهداف جزئی:

- خوانش صحیح
- آشنایی دانش‌آموزان با نویسندگان و شاعران گذشته ایرانی
- آشنایی دانش‌آموزان با اندیشه‌های دکتر مطهری

دانش‌های زبانی درس

در این درس مؤلفان به آموزش ضمیر و مرجع ضمیر پرداخته‌اند.

۲.۱۴. درس سیزدهم: اسوه نیکو

هدف کلی: آشنایی با سیره و روش پیامبر

اهداف جزئی:

- خوانش صحیح
  - تشویق دانش‌آموزان به پیروی از رفتارهای پیامبر
- پیام درس: این درس به دانش‌آموزان این پیام را می‌دهد: می‌توان زندگی پیامبران را الگو و سرمشق خود قرار داد که تمام فضایل و کمالات در ایشان در حد کمال به چشم می‌خورد و شعر سعدی این فضایل را تکمیل می‌کند.

دانش‌های زبانی درس

مؤلفان در این درس به آموزش فعل مضارع پرداخته‌اند.

حکایت

حکایت چراغ نثری است برگرفته از بهارستان جامی. پیام این حکایت کنایه از انسان‌های گمراه و بی‌بصیرت است که از چشم دل بی‌بهره‌اند و به دیگران هم ضرر می‌رسانند. حکایت مذکور از حیث نوع، سبک و زبان ادبی با متن پیش از خود (اسوه نیکو) در پیوند نیست، از این رو در حوزه برنامه درسی زائد قرار می‌گیرد.

۲.۱۵. درس چهاردهم: امام خمینی (ره)

هدف کلی: آشنایی با شخصیت امام خمینی (ره)

اهداف جزئی: خوانش صحیح؛ آشنایی با ویژگی‌های اخلاقی امام خمینی (ره)؛ آشنایی با نویسنده امیرحسین فردی

دانش‌های زبانی درس

آموزش بن فعل و آموزش مصدر.

روان‌خوانی

این متن خاطرات جبهه رفتن یک نوجوان است. لحن نوشتار به صورت گفتاری (محاوَره‌ای) است. اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های شیرین در متن درس وجود دارد. به‌طور کلی این فصل از آن جهت که بیشتر پیرامون انقلاب و دفاع مقدس است برای دانش‌آموزانی که درکی از این وقایع تاریخی نداشته و ندارند تا حدودی از جذابیت کمتری برخوردار است و ممکن است دانش‌آموزان به آن رغبت کمتری نشان بدهند از این رو در حوزه برنامه درسی پوچ قرار می‌گیرد.

فصل ششم: ادبیات جهان

این فصل مشتمل بر دو درس است: درس شانزدهم: آدم آهنی و شاپرک و درس هفدهم: ما می‌توانیم

۲.۱۶. درس شانزدهم: آدم آهنی و شاپرک

هدف کلی: آشنایی دانش‌آموزان با آثار ویتاتو ژیلینسکای

اهداف جزئی:

- خوانش صحیح
- بیان نتیجه داستان توسط دانش‌آموزان
- بیان دانش‌آموزان از عواطف و احساسات خود

معرفی ویتاتو ژیلینسکای

ویتاتو ژیلینسکای زاده ۱۳ دسامبر ۱۹۳۰ کاوناس، نویسنده و طنزپرداز لیتوانیایی است. او از سال ۱۹۵۰ آثارش را منتشر کرده و برنده چندین جایزه شده‌است. او در ۱۹۵۵ از دانشکده تاریخ و روزنامه‌نگاری دانشگاه ویلنیوس فارغ‌التحصیل شد و در همین شهر زندگی می‌کند.

داستان آدم آهنی و شاپرک

داستان "آدم آهنی و شاپرک" متنی جذاب و خواندنی و مرتبط با عصر ارتباطات و انفورماتیک و دانش و فناوری روز است. در داستان مورد نظر شخصیت های اصلی آدم آهنی و شاپرک هستند، آدم آهنی احساس ندارد تنها همان چیزهایی را می گوید که از قبل برای او برنامه ریزی شده است. در همین داستان شاپرک، مهربان و با عاطفه، آدم آهنی را تروم عزیز خطاب می کند، او را دوست دارد و نوازش می کند. این متن توسط ناهید آزادمنش ترجمه شده است.

دانش های زبانی و ادبی درس

دانش زبانی: آموزش فعل آینده.

دانش ادبی: تعریف شخصیت های نمادین یا رمزی.

۲.۱۷. درس هفدهم: ما می توانیم

اهداف کلی: آشنایی با نویسنده کلیک مورمان؛ آشنایی با فن ترجمه و مترجم؛ آشنایی دانش آموزان با توانایی های خود.

اهداف جزئی: خوانش صحیح؛ بیان روش هایی برای رسیدن به اهداف توسط دانش آموزان

ما می توانیم

درس «ما می توانیم» نمونه ای روان، ساده و زیبا از متون جهانی است که گذشته از هم خوانی فرهنگی با جامعه ایران، با دنیای ویژه دانش آموزان و شرایط و ویژگی های سنی آنان سازگار است. درس دارای ساختاری داستانی است. داستان از زبان اول شخص (بازرسی) بیان می شود. معلم مدرسه (دونا)، با شگردی زیرکانه و نمایشی بدیع، خود کم بینی، خودناباوری و القافات منفی را از ذهن دانش آموزان دور می کند و می کوشد امید به آینده و تلاش و کوشش را با اتکا به توانایی های دانش آموزان در آن ها زنده کند. مراسم تشییع جنازه «نمی توانم» و سخنرانی «دونا» در این مراسم این پیام مهم و کلیدی را با خویش دارد که هرگز به خویش القا نکنید که نمی توانم.

دانش های زبانی درس

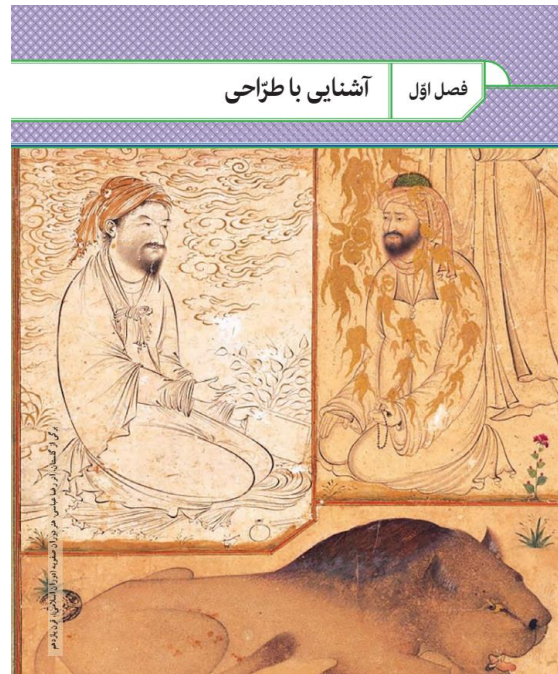
آموزش کلمات ساده و کلمات غیر ساده.

مؤلفان کتاب فارسی پایه هفتم به یک باره پس از ادبیات انقلاب و دفاع مقدس به ادبیات جهان پرداخته اند. برقراری ارتباط بین این دو برای دانش آموزان سخت به نظر می رسد و می توان گفت درس مذکور کاربرد خود را از دست می دهد و از این حیث، جزء برنامه درسی پوچ و زائد قرار می گیرد. در مجموع، باید گفت که در کتاب فارسی پایه هفتم به ادبیات کلاسیک توجه چندانی نشده است. متون انتخابی از ادبیات معاصر نیز فاقد جذابیت های ادبی است.

۳. بررسی کتاب هنر پایه هفتم از نظر مهارت های ارتباطی در مقایسه با کتاب فارسی

محتوای کتاب هنر تأکید بیش از حد به سطح حافظه شناختی و تفکر همگرا دارد و به تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب در حد ضعیفی توجه نموده است. در محتوای کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم بین سطوح خلاقیت گیلفورد تعادل مناسبی وجود ندارد و بایستی در این زمینه تمهیداتی اندیشیده شود (تقی آبادی و دهقان، ۱۳۹۴: ۱).

کتاب هنر با طراحی که مادر هنرهای تجسمی است شروع شده است. در این بخش، تصاویری آورده شده است تا زمینه مناسب در ذهن دانش‌آموزان ایجاد شود و آمادگی لازم را جهت پذیرش روش کلی کتاب پیدا کنند.

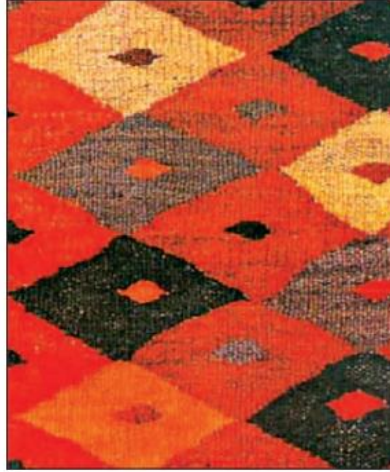

تصویر ۱- آغاز کتاب با فصل طراحی در کتاب هنر پایه هفتم. منبع: (www.chap.sch.ir/book)

قدم اول طراحی و نقاشی خوب دیدن است به همین دلیل دانش‌آموزان می‌بایست به دقت و کنجکاوی بپردازند و عادت کنند. در این قسمت، انتقادی که وارد است این مورد است که تصاویر باید با موضوعات ساده شروع شود تا راه را برای رسیدن به اولین هدف که درست دیدن است هموار کند. دانش‌آموزان بایست پس از آنکه تصاویر را به ذهن سپردند به تمرین بپردازند تا با هماهنگی دید و ذهن و دست بتوانند اثری را به وجود بیاورند. از سوی دیگر تصاویر باید واضح‌تر چاپ شود. موضوع تصاویر باید به مفاهیم مهم ادبی، هنر و فرهنگی بپردازند تا زمینه را برای آشنایی دانش‌آموزان با این مباحث فراهم سازد.

درون‌مایه باید از لحاظ ساختاری با سن دانش‌آموزان همخوانی داشته باشد. این موضوع می‌تواند در رشته هنری مورد علاقه دانش‌آموزان و فعالیت گروهی آن‌ها تأثیرگذار باشد و به شخصیت آن‌ها شکل دهد. کتاب از نظر شیوه نگارش با دیگر دروس همخوانی و ارتباط دارد. در هر درس از همان ابتدا انتظارات از دانش‌آموزان مشخص شده است.

گلیم نقش‌دار بیافید: اغلب نقش‌های گلیم بر اساس طرح‌های منتهی و لوزی به‌وجود می‌آیند. متناسب با رنگ‌های نقش گلیم، مقداری کاموای رنگی تهیه کنید. یک قاب کهنه را به جای دار گلیم، چله‌بچی کنید و با راهنمایی معلم خود نقش گلیم زیر را بیافید.

نمونی از گلیم تاهسون.

خودارزیایی:

در تصویر روبه‌رو به نقش مرکزی لوزی‌ها دقت کنید. آیا می‌توانید یکی از این نقش‌ها را بیافید؟ از راهنمایی معلم خود استفاده کنید.

تصویر ۲- نمونه‌ای از مباحث کاربردی کتاب هنر پایه هفتم. (www.chap.sch.ir/book)

در متن از حواس پنجگانه استفاده شده است و با فکر کنید آغاز شده است و کلاس درس را به یک اتاق فکر تبدیل می‌کند.

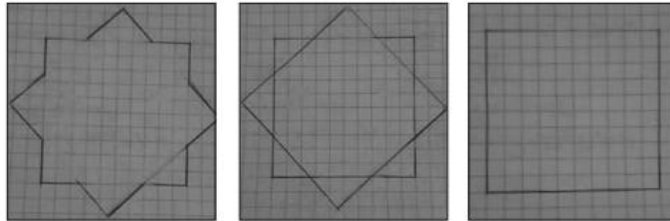

طراحی کنید:

روی یک کاغذ شطرنجی مربعی بکشید.

سیس مربع دیگری به همان اندازه اما به شکل یک لوزی روی آن بکشید.

خطوط میانی را به نحوی پاک کنید که یک ستاره هشت پر مانند این تصویر دیده شود.

آیا می‌توانید راه‌های دیگری برای کشیدن این ستاره هشت پر پیدا کنید؟

کاشی کاری مسجد جامع یزد.

در تصاویر زیر به تکرار منظم ستاره‌های هشت پر بر روی سطوح مختلف دقت کنید؛ با کنار هم قرار گرفتن نقش این ستاره‌ها، شکل جدیدی به وجود آمده است. به این ترکیب منظم هندسی «گره» می‌گویند.

تصویر ۳- نمونه تصاویر بخش سوم کتاب هنر مقطع هفتم. منبع: (www.chap.sch.ir/book)

نقدی که به کتاب وارد است این است که تصاویر آن دارای توضیحات نمی‌باشد. بهتر است توضیحات مربوط به هر تصویر در زیر یا پاورقی آورده شود تا زمینه را برای ارتباط بیشتر با مخاطب فراهم سازد. هرچند کتاب دارای جذابیت خاصی در مقایسه با کتاب فارسی است اما در انتخاب رنگ و نقش برای بخش اول و دوم از رنگ‌های خوبی استفاده نشده است و بهتر است از رنگ‌های شادتر استفاده شود (احمدی عباس: ۱۳۹۲: ۳). در تصویر شماره ۳ می‌توان این ایراد را مشاهده کرد.

در یک بررسی تطبیقی می‌توان گفت محتوا و ساختار کتاب هنر پایه هفتم از نظر توانمندی در ایجاد مهارت‌هایی ارتباطی با دانش‌آموزان و دبیران در مقایسه با کتاب فارسی بهتر است. با این حال، کتاب هنر نیز به‌عنوان یکی از دروس زمینه‌ای و مهم در این مقطع تحصیلی باید مجدداً ارزیابی و تغییراتی در آن ایجاد شود.

نتیجه‌گیری

کتاب ادبیات فارسی در پایه هفتم در سال‌های اخیر دچار تغییرات در شکل و محتوا شدند که این مهم با مشکلاتی همراه بوده و هست. به‌نظر می‌رسد برخی از این تغییرات متناسب با نیازها و علایق نوجوانان و جوانان و خصوصیات سنی دانش‌آموزان، که کتاب برای آن‌ها نوشته شده است؛ نبوده و توجه کافی به آن نشده است. آنچه در آغاز مورد بی‌توجهی قرار گرفته است، زندگی روزمره دانش‌آموزان است. در این کتاب، آشفته‌گی و ناهماهنگی بسیاری وجود دارد. این آشفته‌گی از نگاه صاحب‌نظران به دور نیست. با وجود تلاش بسیار کارشناسان و گروه تألیف جهت ارائه کتاب‌هایی در خور نسل امروز در ادبیات فارسی، هنوز نقیصه‌های بسیاری در این کتاب‌ها دیده می‌شود. معلمان ادبیات فارسی در هر گوشه از این سرزمین که با این کتاب‌ها سروکار دارند، از دلزدگی و بی‌توجهی دانش‌آموزان به متون ارائه شده سخن می‌گویند. متن کتاب‌های ادبیات فارسی باید از غنای بیشتری برخوردار باشد به‌گونه‌ای که برانگیزنده علاقه و رغبت دانش‌آموزان باشد. متن‌های روان از نثر و اشعار ساده و روان متناسب با سن دانش‌آموزان تا متون نثر و نظم و اشعار کلاسیک و معاصر در سطح بالاتر، با دقت و سنجیده و چیدمانی قابل قبول در کنار هم بیاید. غالباً آنچه در کتاب‌های فارسی مقطع متوسطه آورده شده، متناسب با سن و سال و یا شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... آن‌ها نیست و این به‌معنای عدم شناخت درست مؤلفان کتب درسی فارسی در مقطع متوسطه از مخاطب است و این مهم یک نقیصه‌ی اساسی به‌شمار می‌رود و باعث می‌شود برنامه درسی زائد قلمداد گردد. بسیاری از نکته‌های اجتماعی و حتی اخلاقی مطرح شده در این مباحث درسی در جامعه امروزی منسوخ شده است و دانش‌آموز نوجوان متحیر می‌ماند که چگونه در جامعه می‌تواند از آن استفاده کاربردی کند.

برای نمونه، عدم بهره‌گیری درست از متون کلاسیک در مباحث درسی کتاب فارسی پایه هفتم باعث شده تا این متون کنار گذاشته شده و مورد توجه دانش‌آموزان قرار نگیرد؛ حال آن‌که ادبیات کلاسیک ایران بسیار ارزنده و غنی است. از میان کتاب‌های قدیم می‌توان متن‌هایی را برگزید که تا اندازه‌ای با زندگی و آداب و رسوم امروزی منافات نداشته باشد و متناسب با نیاز دانش‌آموزان باشد. ادبیات معاصر به سبب نزدیکی به روحیه نوجوانان و جوانان امروز، برایشان جذاب و قابل قبول تر است؛ اما ادبیات معاصر که تنها در شعر دو سه شاعر و اشعاری که با محتوایی یکسان و پیرامون موضوعی خاص، بارها و تکرار شده باشد نه تنها آن جذابیت را ندارد، بلکه دانش‌آموز را از هرچه شعر امروزی است گریزان می‌کند و همان‌گونه که در کتاب‌های تازه تألیف ادبیات فارسی در سال‌های اخیر مشاهده می‌کنیم، بی‌توجهی به ادبیات معاصر - به شیوه‌ای درخور - چالش‌های جدی‌ای در آینده به وجود خواهد آورد. جا دارد در تألیف کتاب‌های فارسی از سلیقه‌های شخصی و فکری دوری کرده و نظر صاحب‌نظران و کارشناسان این رشته را مورد توجه قرار داد. این که کتابی موردپسند عده‌ای تدوین شود با مشت‌آگاهی‌هایی که خوشایند عده‌ای دیگر باشد، و یا متن‌هایی را از متون دیگر برداشته و بدون در نظر گرفتن محتوا و سبک و دوره تاریخی و یا روند رشد زبان و ادبیات، کنار هم چیدن، کاری شایان توجه نیست. زمان‌بندی نامناسب تدریس دروس فارسی نیز زمینه‌ساز آن شده است تا تعدادی معلمان از تدریس جامع و درخور برخی از سرفصل‌ها بازمانند و یا آموزش آن را کنار بگذارند. هم‌چنین موقعیت جغرافیایی برخی

از مناطق کشور ممکن است سبب تعطیلی مدارس برای مدتی در آن نواحی گردد، عدم پیش‌بینی چنین مواردی برای برنامه‌ریزان کتب درسی فارسی باعث می‌شود معلمان در زمان تعیین شده نتوانند به تدریس دروس بپردازند و بدین ترتیب، برنامه درسی تعیین شده پوچ می‌شود. به‌کارگیری برخی از گویش‌ها و لهجه‌ها در کتاب‌های فارسی مقطع متوسطه، امری همه‌پسند نیست و باعث بی‌انگیزگی دانش‌آموزان نسبت به این مباحث و کنار گذاشتن آن می‌شوند. در کتاب فارسی پایه هفتم، فراگیری نکات دستوری برخی از دانش‌آموزان از دچار سردرگمی نموده است؛ چرا که تا پیش از این نکات دستوری بسیار و کم و عقیم برای آنان ارائه شده و دانش‌آموزان با ورد به مقطع متوسطه با حجم انبوهی از نکات دستوری مواجه می‌شود و این امر او را سردرگم می‌کند. هم‌چنین برخی از نکات دستوری در این کتاب عیناً در کتب دستور سال قبل نیز گنجانده شده و این مهم می‌تواند انگیزش دانش‌آموزان و دبیران را برای یادگیری و یاددهی کاهش دهد و مبحث درسی پوچ گردد. آنچه گفته شد و بسیاری از موارد دیگر که همگی در زمره برنامه درسی پوچ و زائد قرار می‌گیرند که در کتاب فارسی پایه هفتم نمونه‌هایی از آن ذکر گردید. در مقایسه‌ای که میان دو کتاب فارسی و هنر انجام شد مشخص گردید که هرچند کتاب هنر از نظر قابلیت‌ها و مهارت‌های ارتباطی از کتاب فارسی بهتر است اما این کتاب نیز نیازمند بازنگری در محتوا و تغییرات بصری است.

منابع

کتاب‌ها

- فکری، مسعود. (۱۳۹۰). کتاب المعلم. تهران: کانون زبان ایران.
- محمدی مولود، سعید؛ پیری، موسی. (۱۳۹۴). سطوح و ابعاد برنامه درسی در نظام تعلیم و تربیت با تأکید بر برنامه درسی پوچ. کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- نعیمی، علی. (۲۰۰۴). الشامل فی تدریس اللغة العربیة. عمان: داراسامه للنشر.

مقالات

- تقی‌آبادی و همکاران. (۱۳۹۴). «تحلیل محتوای کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم دوره اول متوسطه براساس الگوی خلاقیت گیلفورد»، اولین همایش بین‌المللی نوآوری و تحقیق در هنر و علوم انسانی.
- حسینی لرگانی، سیده مریم؛ فتحی واجارگاه، کوروش. (۱۳۹۷). «مفهوم‌سازی برنامه درسی زائد در نظام آموزش عالی ایران». پژوهش در برنامه‌ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه‌ریزی درسی). دوره ۱۵، شماره ۳۰ (پیاپی ۵۷)، صص ۲۷-۱.
- سینی لرگانی، سیده مریم، فتحی و اجارگاه، کوروش، زرافشانی، کیومرث. (۱۳۹۴). «طراحی الگوی سنجش برنامه درسی زاید در نظام آموزش عالی ایران». فصلنامه پژوهش در نظام آموزشی. دوره ۸، شماره ۲۷، صص ۱۷۴-۱۴۹.
- رحمان‌پور، محمد؛ نیلی، محمدرضا. (۱۳۹۴). «بررسی تطبیقی برنامه درسی ادبیات در مقطع متوسطه ایران با شش کشور اروپایی». نشریه آموزش و ارزش‌یابی. دوره ۸، شماره ۳۲، صص ۶۰-۴۱.
- رنجبری، م. (۱۳۹۴). «نقد، تحلیل و بررسی فارسی پایه هشتم دوره متوسطه اول به همراه ارائه پیشنهادات و راهکارها». فصلنامه اورمزد، ضمیمه شماره ۲۲، صص ۱۲-۴.
- سلیمان‌پور، جواد. (۱۳۸۷). «جهانی‌شدن و برنامه درسی پوچ». هشتمین همایش انجمن مطالعات برنامه درسی، تهران. صفری، محمود؛ قورچیان، نادرقلی. (۱۳۹۶). «تحلیلی بر برنامه درسی پوچ در محتوای آموزشی». پژوهش در برنامه‌ریزی درسی. دوره ۱۴، شماره ۵۴، صص ۷۴-۶۶.
- قادری دوست، الهام و دانای طوسی، مریم. (۱۳۸۹). «مطالعه اهداف و مؤلفه‌های آموزش مهارت‌های زبانی (خواندن، نوشتن، گوش دادن و سخن گفتن) در برنامه درسی زبان فارسی دوره متوسطه ایران». فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۳۵، صص ۶۵-۲۳.
- قاسم‌پور، حسین. (۱۳۸۳). «بررسی تطبیقی دیدگاه‌ها، رویکردها و روش‌های برنامه درسی زبان‌آموزی و ارائه الگویی برای برنامه‌ریزی درسی آموزش زبان فارسی». فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱، صص ۱۰۲-۸۳.

منابع لاتین

- Ghouchian, N. (۲۰۱۲). "Curriculum Dictionary", Tehran, Iran.
- Lazar, G. (۲۰۰۰). Literature and language teaching: a guide for teachers and trainers. Cambridge: Cambridge University Press.

Moumou, M. (۲۰۰۵). The Literature Study Programme Trial: Challenging Constructions of English in the Seychelles. *English Teaching: Practice and Critique*, ۴(۲), ۳۵-۴۵.

Pieper, I. (۲۰۰۶). The teaching of literature. Retrieved July ۲۹, ۲۰۱۰, from.

Pieper, I., Aase, L., Fleming, M., & Samahaian, F. (۲۰۰۷). Text, literature and “Bildung”. Retrieved July ۲۹, ۲۰۱۰, from http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Prague07_LS_EN.doc.

Pike, M. (۲۰۰۶). From Beliefs to Skills: The Secularization of Literacy and the Moral Education of Citizens. *Journal of Beliefs & Values*, ۲۷(۳), ۲۸۱-۲۸۹.

Sawyer, W., & Van den Ven, P.-H. (۲۰۰۹). Starting points. *Paradigms in Mother tongue Education. L1 – Educational Studies in Language and Literature*, ۷(۱), ۵-۲۰.

Slager, M. G. (۲۰۱۰). A comparative study into the literature curricula in secondary education in six European countries, Thesis of Master of Science in Education, University of Groningen August, ۲۰۱۰.

Van Iseghem, J. (۲۰۰۹). Legitimaties van literatuuronderwijs. Over het kluwen van onze goede bedoelingen en het doorknippen van de draad. Wie is er bang van het portfolio? Tweedaagse over literatuuronderwijs KU Leuven/SLO Nederlands.